

УДК 94:327(497.1:481)"1951/1956"
329.14(481)"1951/1956"
329.15(497.1)"1951/1956"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2022.2.mlt.101-124>

Оригинални научни рад

Примљен: 22. 3. 2022.

Прихваћен: 29. 6. 2022.

Александар В. МИЛЕТИЋ

Институт за новију историју Србије, Београд

samiletic82@gmail.com

Југословенски комунисти и норвешки лабуристи* 1951–1956.

АПСТРАКТ: Тема овог рада је сарадња југословенских комуниста и Радничке (лабуристичке) партије Норвешке у првој половини 50-их година 20. века, у периоду који је југословенску спољну политику обележио бурним догађајима, од крајње затегнутости до нормализације односа са Источним блоком и СССР-ом и почетка формирања нове политике ванблоковске неутралности. Истраживање је спроведено у највећој мери на основу необјављених извора (архивских докумената) југословенске провенијенције и адекватне научне литературе.

Кључне речи: југословенски комунисти, норвешки лабуристи, Југославија, Норвешка, Скандинавија, Хладни рат, спољна политика

Нова ситуација после завршетка Другог светског рата радикално је преуредила политичку карту Европе, отварајући врата историјској епохи Хладног рата, сада између супротстављених талора дојучерашњих савезника. Стари континент је подељен између политичко-идеолошких противника, Истока и Запада, односно њихових блокова држава предвођених СССР-ом и САД-ом.¹ Линија тзв.

* Истраживање спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије, ПРОМИС, #6062589, УЕН.

1 О Европи и свету у Хладном рату опширније: Волтер Лакер, *Историја Европе 1945–1992*, (Београд: СЛЮ, 1999); Џон Л. Гедис, *Хладни рат. Ми данас знамо*, (Београд: СЛЮ, 2003).

„гвоздене завесе“, која је делила нове супротстављене светове, сврстала је на супротне стране најсевернији, Скандинавију и њене државе, које су припале Западу, и југоисточни део европског континента, већи део Балкана (сем Грчке и дела Турске), који је припао Истоку. Тако је у новој констелацији снага у Западној Европи дошло и до нових политичких турбуленција, које су се поред осталог огледале и у наглom успону левице, како социјалистичке и социјалдемократске тако и комунистичке, свакако на таласу победе антифашистичких снага и СССР-а као једног од победничких предводника и социјалистичке велесиле.² У једном броју земаља Западне Европе социјалисти и социјалдемократи су у ово време представљали озбиљну политичку снагу. У неким од тих држава, попут Велике Британије,³ дошли су на власт самостално, а у неким пак у коалицијама са другим партијама, међу којима је било и комуниста.⁴

Краљевина Норвешка у својој политичкој историји, посебно током 20. века, има веома развијену социјалдемократску традицију, што је уопште, као феномен, у мањој или већој мери обележје и других скандинавских земаља.⁵ Једна од најутицајнијих и најстаријих норвешких политичких организација из овог спектра јесте несумњиво Радничка (лабуристичка) партија Норвешке (Det norske Arbeiderparti – DNA/AP).⁶ Ова политичка организација је после Другог светског рата

2 Александар В. Милетић, *Преломна времена. Милован Ђилас и западноевропска социјалистичка и социјалдемократска левица (1950–1954)*, (Београд: ИНИС, 2019), 57–58.

3 Британски лабуристи добили су изборе непосредно после завршетка Другог светског рата у Европи и остали на власти све до 1951, када су конзервативци са Винстоном Черчиллом на челу поново дошли на кормило британске владе. За то време, које многи називају и неком врстом социјалне „златне ере“, британски лабуристи су извршили низ радикалних реформи друштва у правцу социјализма и социјалне државе, од национализације појединих делова крупне индустрије до реорганизације здравства, које је дуго остало као њихова важна тековина. Видети: Лакер, *Историја Европе 1945–1992*, 55–64; David Coates, *The Labour Party and the Struggle for Socialism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), 42–74.

4 Лакер, *Историја Европе 1945–1992*, 169–196.

5 Видети: Malcolm B. Hamilton, *Democratic Socialism in Britain and in the Sweden*, (Basingstoke: MacMillan Press, 1989); Tim Tilton, *The Political Theory of Swedish Social Democracy. Through Welfare State to Socialism*, (Oxford: Clarendon Press, 1990); Francis Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder. Norge og Sverige i det 20. århundre*, (Oslo: Pax, 2005).

6 Радничка (лабуристичка) партија Норвешке (норв. Det norske Arbeiderparti или само Arbeiderpartiet, енг. The Norwegian Labour Party) јесте норвешка социјалдемократска (лабуристичка) партија основана 1887. у Ослу. Мада

добила апсолутну подршку и то је трајало до почетка шездесетих. Тако је дуго година после рата Краљевином Норвешком управљала странка која је безмало обележила једну еру норвешке историје, поставши неком врстом симбола скандинавске левице у Западној Европи, где је популарност левице нагло спласла већ крајем 40-их а готову током 50-их у многим водећим земљама.⁷

Југославија је, с друге стране, после Другог светског рата почела да изграђује систем по узору на совјетски, уз чврсту и неприкосновену власт Комунистичке партије, са ригидном стаљинистичком идеологијом. Међутим, после 1948. и сукоба са СССР-ом, југословенско руководство је након годину и по дана отпочело са нагом де-стаљинизацијом, демократизацијом и либерализацијом, уз афирмацију југословенске независности и самобитности.⁸ Све је то пратила

дужи период у опозицији, Лабуристичка партија Норвешке (ЛПН) је од свог оснивања активно била присутна у политичком животу земље, заступајући доследно социјалдемократске идеје и интересе радничке класе. Норвешка лабуристичка партија је била члан Коминтерне, из које је иступила 1923. Њен нагли успон дешава се између два светска рата, након уједињења са Социјалдемократском партијом (1927), када постаје најјача снага у Парламенту и један од најутицајнијих политичких чинилаца у Норвешкој. За време Другог светског рата и немачке окупације Норвешке (1940–1945) делује у егзилу. Звездане тренутке ЛПН достиже после рата, када сама или у коалицијама остаје на власти више од петнаест година. Од средине 30-их до данас ЛПН је остала највећа, најснажнија и најутицајнија партија у Норвешкој, дајући норвешком политичком и друштвеном животу посебан печат у погледу јаке социјалдемократске традиције. Опширније о ЛПН: Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС), Политичка архива (ПА), 1950, Норвешка, ф. 77, бр. 24264, *Det norske Arbeiderparti* (Радничка партија Норвешке); Архив Југославије (АЈ), фонд ЦК СК, Комисија за међународне односе и везе (507/IX), Норвешка, 92/II-1, Радничка партија Норвешке.

- 7 О успону и паду западноевропског социјализма крајем 40-их и током 50-их видети: Stephen Padgett, William E. Paterson, *A History of Social Democracy in Postwar Europe*, (New York: Longman, 1991); Geoff Eley, *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*, (New York: Oxford University Press, 2002); David Childs, *The Two Red Flags. European Social Democracy and Soviet Communism since 1945*, (London – New York: Routledge, 2002); Peter Van Kemseke, *Towards an Era of Development. The Globalization of Socialism and Christian Democracy 1945–1965*, (Leuven: Leuven University Press, 2006); Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century*, (London – New York: I. B. Tauris, 2010); Talbot C. Imlay, *The Practice of Socialist Internationalism. European Socialists and International Politics, 1914–1960*, (Oxford: Oxford University Press, 2018).
- 8 Александар В. Милетић, *Титов емисар Милован Ђилас. Дипломатско-преговарачке и спољнополитичке активности 1943–1953*, (Београд: ИНИС, 2021), 229–324.

и нагла спољнополитичка изолација и опасност од агресије са Истока. Како би пронашло нове партнере у свету и савезнике ради заштите елементарног суверенитета земље, југословенско руководство је почело да се окреће ка Западу, од којег је ускоро почело да добија не само политичку подршку већ и економску, па и војну помоћ.⁹ Таква ситуација је неминовно морала да изазове у међународном радничком покрету компромитацију једне социјалистичке земље у којој владају комунисти.¹⁰ Због тога, али и због добре шансе за политички „пробој“ у свету, југословенски комунисти су решили да успоставе активну сарадњу са представницима западноевропске социјалистичке и социјалдемократске левице, која се наметнула као веома подесан партнер, између осталог и због југословенског става о праву сваке земље на пут у социјализам на сопствени и аутентичан начин. Тако су почетком 50-их, преко партијских органа, успостављени односи са водећим социјалистичким партијама у Западној Европи, британским лабуристима, француским социјалистима, немачким социјалдемократима, белгијским социјалистима, швајцарским социјалдемократима, као и са социјалдемократским партијама скандинавских земаља, међу којима је посебно место заузимала Норвешка радничка (лабуристичка) партија.

Контакти и сарадња са скандинавским социјалистима отпочели су већ почетком 50-их година, када и са већином других социјалистичких партија у Западној Европи. Најсадржајнија и најинтензивнија сарадња одвијала се са Норвешком лабуристичком партијом и Шведском социјалдемократском партијом (*Sveriges socialdemokratiska arbetareparti*), а у нешто мањој мери са Данском социјалдемократском партијом (*Socialdemokraterne* или *Socialdemokratiet*) и Финском социјалдемократском партијом (*Suomen sosialidemokraattinen puolue*).¹¹

9 Видети: Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, (Zagreb: Globus, 1988); Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*, (Beograd: Službeni list SRJ, 2000); Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*, (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006); Александар Животић, *Вашингтонска конференција 1951*, (Београд: Завод за уџбенике, ИНИС, 2015).

10 Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955*, 7–8; Милетић, *Преломна времена*, 62–63.

11 Видети: Aleksandar V. Miletić, “Unrelized Nordic Dream’. Milovan Đilas and the Scandinavian Socialists”, *Токови историје* 3/2015, 89–104; Aleksandar V. Miletić, “The Relationships between Yugoslav Communists and Scandinavian Socialists in the Light of Yugoslav Sources (1950–1953)”, *Acta Histriae* 1/2019, 75–87; Милетић, *Преломна времена*, 202–224; Nikola Mijatov, *Milovan Đilas i evropski socijalisti 1950–1958*, (Beograd: ISI, 2019), 79–85.

Интензитет односа са скандинавским партијама несумњиво говори да је овај део Европе био геостратешки, одбрамбено и политички у доброј мери у видоокругу интересовања југословенског вођства. У првој фази односа са западноевропским социјалистима (од 1950. до Стаљинове смрти, 1953) југословенски комунисти и норвешки лабуристи успоставили су блиску сарадњу, која је у себи имала стабилан континуитет и наглашено пријатељске тонове. Карактеристично за ове односе било је то да је друга фаза (1953–1956), у периоду стабилизације југословенске спољне политике (пре свега према СССР-у), била далеко интензивнија и садржајнија од прве, за разлику од других утицајнијих социјалистичких партија (сем белгијске), са којима је сарадња у том раздобљу видљиво стагнирала.

Базични разлог који је на почетку 50-их година спојио две удаљене земље, Југославију и Норвешку, лежао је у геостратешким интересима, који су у том моменту били условљени двома основним чињеницама, просторном гравитацијом читавог ширег подручја Скандинавије ка СССР-у и тренутном политичком ситуацијом произашлом из југословенско-совјетског сукоба. Југословенско интересовање за норвешке лабуристе, у то време најјаче и владајуће снаге у Норвешкој, стога није било мало. Већ крајем 40-их почела је да се поклања пажња развијању норвешко-совјетских односа, а самим тим и раду лабуристичке владе у Ослу, док су 1950. године југословенски дипломатски представници почели са интензивним праћењем и анализом дешавања у Норвешкој и активирањем пропагандног рада, који је обухватао и напоре за организовање разних индивидуалних или колективних посета и контаката између две земље. У редовном политичком извештају југословенског посланства у Ослу МИП-у, маја 1950, констатује се да „изузетан положај Норвешке у међународној ситуацији“, првенствено због близине СССР-а и страха „да ће она у случају рата бити прва на удару, чини њен став у међународном империјалистичком табору и данашњем хладном рату интересантнијим и апсолутно вриједним пажње и слијеђења. Ово не због тога што би се могла очекивати нека радикалнија промјена оријентације спољне политике Норвешке, него због тога што се ту могу слиједити слабости поменутог табора.“¹² Током 1950. интензивирани су и контакти југословенских представника са личностима из кругова Лабуристичке партије, тако да је већ тада уочена подела унутар те ор-

12 ДАМСПРС, ПА, 1950, Норвешка, ф. 77, бр. 411697, Политички извештај Посланства ФНРЈ у Ослу МИП-у од 25. маја 1950, 1.

ганизације на „лево“ и „десно“ крило. Неке водеће личности, попут Хакона Лија (Haakon Lie),¹³ секретара Лабуристичке партије, сврстане су у „американофиле“, прозападњаке и присталице постојања Атлантског пакта (НАТО).¹⁴

Сусрети и разговори југословенских дипломатских представника у Норвешкој са лабуристима ове земље користили су у употпуњавању слике односа западноевропских социјалистичких партија према Југославији. Тако је од Хакона Лија, на састанку априла 1951, добијена информација о ставу према Југославији са последње седнице COMISCO-а.¹⁵ Западни социјалисти су тада сматрали да је Југославија комунистичка земља и да не припада кругу западних демократских друштава, али и да њено вођство не скрива да се земља сада налази у „прелазној фази“ ка демократији и да се у њој осећа попуштање диктатуре. Ипак, COMISCO као организација не може званично сарађивати са једном комунистичком земљом каква је Југославија, али оставља свакој чланици слободу да сама успоставља односе са КПЈ у мери у којој сматра да је потребно.¹⁶ Овакав став ће у основи остати и као став Социјалистичке интернационале (формиране 1951) и наредних година. Врх Лабуристичке партије Норвешке показао је током 1951. предусретљивост у контактима са југословенским дипломатама, предлажући интензивније везе и сарадњу и са другим скандинавским социјалистима. У том погледу, Хакон Ли се нудио и као посредник у повезивању југословенских представника у Ослу са другим партијама.¹⁷

13 Хакон Ли (Haakon Lie, 1905–2009), норвешки лабуристички политичар. У младости радио као шумар; прихватио је социјалистичке идеје и постао члан Лабуристичке партије. За време Другог светског рата и немачке окупације Норвешке био је активан у норвешком покрету отпора. После рата дуго је обављао дужност партијског (генералног) секретара Лабуристичке партије (1945–1969). Умро у Ослу 2009. године.

14 ДАМСПРС, ПА, 1950, Норвешка, ф. 77, бр. 411697, Политички извештај Посланства ФНРЈ у Ослу МИП-у од 25. маја 1950, 2.

15 COMISCO (шпан. Comité de la Conferencia Socialista Internacional – Комитет међународне конференције социјалиста) био је међународни форум социјалистичких партија, непосредна претеча Социјалистичке интернационале, формиране 1951. године.

16 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-3, Забелешка о разговору секретара Коматине са Хаконом Лије-ом, секретаром Радничке странке Норвешке, 3. априла 1951, о закључцима и дискусији на последњем састанку COMISCO-а о Југославији, 1.

17 Исто, 2.

Контакти и везе успостављени током 1951. године¹⁸ већ у јесен су прерасли у сарадњу, што је крунисано првом званичном посетом делегације Лабуристичке партије Норвешке, која је у Југославији боравила од 18. октобра до 2. новембра 1951.¹⁹ Шесточлану делегацију је предводио члан Извршног одбора ЛПН-а, новинар и главни уредник партијског гласила *Arbeiderbladet* Олав Ларсен (Olav Larssen),²⁰ а у њеном саставу су били и угледни норвешки лабуриста Мартин Трамел (Martin Tranmæl),²¹ шеф Директората рада и саветник у норвешкој влади Гунар Бротн (Gunnar Bråthen),²² познати економиста Ајвин

18 AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-5, Забелешка о разговорима са руководећим личносима Радничке партије, 28. мај 1951; AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-6, Забелешка о разговору са Andreas Anderson-ом, 6. августа 1951; AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-7, Забелешка о разговору Олге Креачић и Миша Павићевића са Наакоп Lie-ом, генерал. секретаром Радничке странке Норвешке, 25. августа 1951; AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-9, Забелешка Љубе Илића са Finn Мое-ом, у Посланству 18. септембра 1951; AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-10, Забелешка о разговору Љубе Илића са Наакоп Lie-ом, 29. септембра 1951.

19 International Institute of Social History (IISH), ICFTU/ITUC Archives, ARCHN00622, 3033, Посета норвешке делегације Југославији; AJ, 507/IX, Норвешка, 92/II-11, Материјал о боравку делегације Норвешке радничке партије у Југославији и разговор маршала Тита са делегацијом 24. октобра 1951.

20 Олав Ларсен (Olav Larssen, 1894–1981), норвешки лабуристички и комунистички политичар, новинар и публициста. По занимању словослагач. Између два рата приступио Лабуристичкој партији Норвешке и био уредник партијских гласила *Demokraten* и *Arbeiderbladet*. За време Другог светског рата и немачке окупације био у затвору. После рата, као угледни лабуристички новинар, био је главни и одговорни уредник партијског листа *Arbeiderbladet*. Умро у Ослу 1981. године.

21 Мартин Трамел (Martin Olsen Tranmæl, 1879–1967), норвешки лабуристички политичар и публициста. Симпатије за левичарске идеје стекао током боравка у САД-у, почетком XX века. Након повратка у Норвешку постао вођа левог крила у Радничкој (лабуристичкој) партији. После Октобарске револуције, постаје симпатизер большевика и члан Извршног одбора Коминтерне (1918–1923). Заслужан је за увођење Лабуристичке партије Норвешке у Коминтерну, као и за њен излазак из ове организације (1923). Током Другог светског рата и немачке окупације живео у емиграцији у Шведској. После рата фигурирао у партији као један од њених најугледнијих чланова и тзв. „лидера“. Умро у Ослу 1967. године.

22 Гунар Бротн (Gunnar Bråthen, 1896–1980), норвешки лабуристички политичар и синдикални активиста. Између два рата био је члан градског већа Кристијаније (данашњи Осло, 1922–1925), секретар Норвешке уније металских радника (1925–1931) и функционер Норвешке конфедерације синдиката. Током Другог светског рата био члан норвешког покрета отпора. После рата члан Централног комитета Лабуристичке партије Норвешке и министар финансија (1955–1959). Умро у Хенефосу 1980. године.

Ериксен (Eivind Erichsen),²³ партијски секретар провинције Трондхајм Андреас Вормдал (Andreas Wormdahl) и новинар Коге Вилхелмсен (Kaare Wilhelmsen). Делегација је током боравка у Југославији имала прилике до обиђе више градова, Београд, Скопље, Љубљану, Загреб, Ријеку, Зеницу, да посети неке од фабрика и индустријских постројења и да разговара са највишим руководиоцима, укључујући и Јосипа Броза Тита. Званично, делегација ЛПН-а била је гост Спољно-политичке комисије ЦК КПЈ.

Делегација норвешких лабуриста највише се током посете интересовала за начин функционисања југословенске привреде, друштва и политичког система. Сматрали су да су им та искуства најкориснија па су о томе детаљно испитивали домаћине, дајући за узврат и одговоре на питања југословенских представника о норвешком искуству, како у унутрашњој тако и у спољној политици. Норвежани су стајали на позицијама очувања мира у актуелним хладноратовским околностима, али и опредељености за западну страну и Атлантски пакт у случају избијања рата. Јосип Броз Тито је приликом пријема делегације, 29. октобра, одлучно поручио да „нема никаквог попуштања“ СССР-у, као и да су односи Југославије и Запада добри, од економског преко културног до политичког поља „уколико се ради о правилном рјешавању међународних питања.“ „Тамо гдје се принципијелно не слажемо“, наглашавао је Тито, „ми не попуштамо ни Западу. Ми имамо своју принципијелну вањско-политичку линију и том линијом идемо. Ми не чинимо никакве концесије као противвредност за помоћ коју добијамо од Запада, а добили смо не малу економску помоћ од западних земаља.“²⁴ У разговорима делегације норвешких лабуриста са југословенским функционерима дотакнуто је и питање односа са западним социјалистима, посебно о могућностима сарадње са новооснованом Социјалистичком интернационалом. На то им је Милован Ђилас, на вечери 19. октобра коју је у њихову част приредио, напоменуо да југословенска страна на Социјалистичку интернационалу гледа „критички“ и да међународни

23 Ајвин Ериксен (Eivind Erichsen, 1917–2005), норвешки економиста. Дипломирао на Универзитету у Ослу. Током Другог светског рата и немачке окупације био заточен у концентрационом логору. После рата обављао економске послове при Уједињеним нацијама и касније дужност саветника Министарства финансија норвешке владе, као и дужност министра трговине. Био је и директор Европске организације за економску сарадњу. Умро у Ослу 2005. године.

24 АЈ, фонд 836, Канцеларија маршала Југославије, 1-2-а/60, Пријем делегације Радничке партије Норвешке код маршала Тита, Београд, 29. октобар 1950.

раднички покрет треба на широј основи организовати, на бази равноправности свих партија. Он је навео „три разлога“ због којих се југословенска страна критички односи према СИ: окупљање под њено окриље само европских партија, преовлађујући утицај британских лабуриста и изолованост од осталих радничких покрета у свету, посебно оних у Источном блоку и САД-у.²⁵

Посета Југославији, октобра 1951, оставила је позитиван утисак на норвешке лабуристе. Сарадња је наредних месеци настављена, па је на пролеће 1952. у Норвешку допутовала југословенска економска делегација, која је имала прилику да разговара и размени искуства из домена привреде и економије са врхом државе и Лабуристичке партије, председником владе, министром иностраних послова, председником ЛПН-а и другим званичницима.²⁶ Између КПЈ и ЛПН-а интензивирана је сарадња, па је почетком 1953. на конгрес НФЈ/ССРЈ Лабуристичка партија послала једног од најутицајнијих партијских људи Андреаса Андерсена (Andreas Andersen),²⁷ доскорашњег помоћника министра одбране. Андерсен није био ни на једној функцији у партији, али је обављао низ важних дужности у држави, у периоду власти лабуриста, углавном у домену војних, одбрамбених и безбедносних сектора. Важио је за антикомунисту, присталицу НАТО-а и противника политике Москве.²⁸ Сарадња је, међутим, изненада наишла на препреку са смењивањем Милована Ђиласа, показавши за тренутак колебање норвешке стране.

Милован Ђилас је у то време био једна од најодговорнијих личности задужених за успостављање контаката и веза са западно-европским социјалистима, као председник Спољнополитичке комисије ЦК КПЈ, формиране 1950, поред осталог и за ту намену.²⁹ Као југословенски званичник, Ђилас је остварио успешне контакте, па и

25 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-11, Разговор са делегацијом Радничке партије Норвешке, у Београду, 19. октобра 1951, на вечери код Милована Ђиласа.

26 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-16, Белешке са састанка чланова ЦК Радничке партије Норвешке и југословенске економске делегације, 20. маја 1952.

27 Андреас Андерсен (Andreas Andersen, 1903–1976), норвешки лабуристички политичар. Између два рата приступио Лабуристичкој партији Норвешке. Иако није заузимао ниједно кључно место у Лабуристичкој партији, важио је за једног од утицајнијих људи међу лабуристима. После Другог светског рата обављао разне дужности, углавном у војном и безбедносном сектору. Умро у Ослу 1976. године.

28 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-20, Посета А. Андерсена Југославији, 1953.

29 Vladimir Dedijer, *Veliki buntovnik Milovan Đilas. Prilozi za biografiju*, (Beograd: Prosveta, 1991), 372.

пријатељства, са бројним представницима западноевропских социјалиста, неретко лично остављајући на њих веома позитиван утисак. Тако је средином 1953. од норвешких лабуриста стигао позив Ђиласу да посети Норвешку, са предлогом да успут посети и данску и шведску партију.³⁰ Посета је требало да има приватни карактер, али је било предвиђено да Ђилас има сусрете и разговоре на највишем нивоу са званичницима ових партија, што би укључивало и посете важним привредним и индустријским центрима. У том погледу, Хакону Лију, партијском секретару ЛПН-а, који је и предложио посету ове врсте, било је стало да она добије обележје посете Скандинавији као целини.³¹ Ђилас је, међутим, јануара 1954, смењен са свих партијских и државних дужности и одстрањен из руководства, а ускоро и из јавног живота земље. За норвешке лабуристе је вест о његовој смени представљала непријатно изненађење будући да је посета била уговорена и испланирана. Норвешка, посебно лабуристичка, као и штампа других скандинавских земаља, увелико је доносила вести о томе, уз пропратне анализе.³² Међутим, Ђиласово смењивање је стрпљиво образлагано и објашњавано, не само норвешким лабуристима већ и свим другим западним социјалистима, напором како Комисије за међународне везе ССРНЈ тако и југословенског дипломатског апарата, па је врло брзо „изглађена“ цела ствар,³³ а на Западу је мање-више подржана политика југословенског вођства.³⁴ Тако је и сарадња са норвешким лабуристима настављена неизмењеним темпом.

Идеја о југословенској посети Норвешкој поново је оживљена у лето 1954, за време боравка Владислава Рибникара у Ослу и разговора са водећим људима из ЛПН-а, шефом партије и председником

30 ДАМСПРС, ПА, 1953, Норвешка, ф. 64, бр. 415178, Забиљешка о разговору савјетника П. Поповића са Ген. секретаром Радничке партије Норвешке Хакон Лијем у Ослу 22. септембра 1953.

31 ДАМСПРС, ПА, 1953, Норвешка, ф. 64, бр. 417481, Годишњи извештај посланства ФНРЈ у Ослу за 1953. годину, 24. децембар 1953. године, 5.

32 ДАМСПРС, ПА, 1954, Југославија, ф. 45, бр. 4460, Телеграм СИП-у из Осла, 14. јануар 1954; ДАМСПРС, ПА, 1954, Југославија, ф. 45, бр. 4634, Телеграм СИП-у из Стокхолма, 19. јануар 1954; ДАМСПРС, ПА, 1954, Југославија, ф. 45, бр. 41557, Телеграм СИП-у из Стокхолма, 20. јануар 1954.

33 АЈ, 507/IX, Радна тела комисије, S/a-19, Записник са састанка Комисије за међународне везе ССРНЈ, одржаног 20. јануара 1954. године; АЈ, 507/IX, Норвешка, IX, 92/IV-32, Забелешка о разговору саветника П. Поповића и заменика министра иностраних послова Бојесена, у Ослу 17. фебруара 1954.

34 Видети опширније: Милетић, *Преломна времена*, 211-219, 225-252; Милетић, *Титов емисар Милован Ђилас*, 403-417.

норвешког парламента Ајнарм Герхардсеном (Einar Gerhardsen),³⁵ партијским секретаром Хаконом Лијем и директором координације одбране при норвешкој влади Андреасом Андерсеном. Овога пута предложено је да посета буде на званичном нивоу, са делегацијом ССРНЈ.³⁶ У даљим контактима је договорено да на челу делегације буде Едвард Кардељ, али сада само у организацији норвешке партије, без учешћа данске и шведске партије. Вођство шведске социјалдемократске партије се сложило да делегација ССРНЈ, али на приватном нивоу и без званичног позива, обиђе и Шведску. Разлог за шведско отказивање званичне посете ССРНЈ виђен је, и са југословенске и са норвешке стране, у односима Шведске и СССР-а.³⁷ Тако је делегација ССРНЈ, у склопу ширег путовања по Западној Европи,³⁸ као гост Лабуристичке партије, посетила Норвешку од 3. до 10. октобра 1954. године.

Делегација ССРНЈ имала је веома садржајан боравак у Норвешкој. Потпредседник СИВ-а Едвард Кардељ и председник Сабора НР Хрватске Владимир Бакарић имали су овом приликом сусрете са низом важних личности Лабуристичке партије и норвешке државе. Наиме, састанци и разговори одржани су са председником Лабуристичке партије и норвешког парламента (норв. Storting) Ајнарм Герхардсеном, затим са председником владе Оскаром Торпом (Oscar Torp),³⁹ ми-

35 Ајнар Герхардсен (Einar Henry Gerhardsen, 1897–1987), норвешки лабуристички политичар. Као млад био је припадник комунистичких кругова и више пута осуђиван због субверзивне делатности. Касније приступио Лабуристичкој партији. За време Другог светског рата припадник норвешког покрета отпора. Шеф Лабуристичке партије (1945–1965), посланик у парламенту (1945–1969), председник парламента (1954–1955), председник Нордијског савета (1954) и председник норвешке владе (1955–1965). Умро у Ослу 1987. године.

36 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-32, Забелешка о састанку Владислава Рибникара са норвешким социјалистима, јуна 1954.

37 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-33, Забелешка о разговору посланика Увалића са генералним секретаром Радничке партије, Наакоп Lie-ом, 18. августа 1954; АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-33, Забелешка о разговору друга Увалића са генералним секретаром Радничке партије, Наакоп Li-ом, 31. августа 1954.

38 Делегација ССРНЈ посетила је у склопу путовања и Белгију, где је била гост тамошњих социјалиста, и том приликом се сусрела са врхом Белгијске социјалистичке партије и државе. АЈ, 507/IX, Белгија, 11/II-31, Боравак делегације ССРНЈ у Белгији, 1954; АЈ, 507/IX, Белгија, 11/II-31, Састанак са Бироом Социјалистичке партије Белгије, одржан 19. септембра 1954; Aleksandar V. Miletić, "Yugoslav Communists and Belgian Socialists 1950–1956", *Токови историје* 3/2021, 121–143.

39 Оскар Торп (Oscar Fredrik Torp, 1893–1958), норвешки лабуристички политичар. У младости постао синдикални активиста и касније члан вођства Кон-

нистром иностраних послова Халвардом Лангеом (Halvard Lange)⁴⁰ (и са комплетним кабинетом Оскара Торпа), потом са генералним секретаром ЛПН-а Хаконом Лијем, председником Спољнополитичког одбора норвешког парламента Финном Муом (Finn Moe),⁴¹ као и бројним другим угледним личностима, посланицима и представницима штампе.⁴² Теме током ових сусрета и разговора биле су разноврсне и бројне, попут актуелних спољнополитичких питања, Европе, САД-а, СССР-а, тршћанског питања. Широки спектар тема о којима се говорило, интересовање норвешких представника за југословенску политику, систем и развој говоре доста о препознавању заједничких интереса обеју страна у тадашњим хладноратовским околностима. Тако је на питање Хакона Лија, који је важио за проамеричког човека међу лабуристима, зашто Југославија не уђе у Атлантски пакт, Кардељ понудио три разлога: већа могућност да Југославија утиче на земље Источног блока ако се налази ван ове организације, велики степен антикомунизма који протежира САД и суштинска непотребност таквог чина услед промене политике СССР-а и попуштања опасности по југословенску безбедност. „Ми не критикујемо, на пример, Норвешку због тога што је приступила Атлантском пакту, јер бисмо ми учинили то исто

федерације норвешких синдиката. Дугогодишњи шеф Лабуристичке партије Норвешке (1923–1945), градоначелник Осла (1936), посланик у парламенту (1937–1958), министар рада и социјале (1936–1939), министар финансија (1939–1942) и министар одбране владе у егзилу (1942–1945), министар за снабдевање и обнову (1945–1948), председник норвешке владе (1951–1955) и председник парламента (1955–1958). Умро у Ослу 1958. године.

- 40 Халвард Ланге (Halvard Manthey Lange, 1902–1970), норвешки лабуристички политичар и дипломата. Син познатог норвешког историчара Кристијана Лангеа. По професији историчар уметности и професор Универзитета у Ослу. За време Другог светског рата био у немачком заточеништву. После рата дужи период обављао дужности министра спољних послова Норвешке (1946–1965) и заступника Лабуристичке партије у парламенту. Члан Нобеловог комитета 1945. Умро у Ослу 1970. године.
- 41 Фин Му (Finn Moe, 1902–1971), норвешки лабуристички политичар и новинар. Дипломирао политичке науке на Сорбони. Између два рата истакнути члан Лабуристичке партије, спољнополитички дописник партијског листа *Arbeiderbladet* и члан руководства Лабуристичке партије. Током Другог светског рата и окупације боравио у емиграцији у САД-у. После рата стални представник Норвешке у УН-у, Економском и социјалном форуму УН-а (1946–1947) и Савету безбедности (1948–1949). Обављао је и дужност шефа Спољнополитичког одбора норвешког парламента и Лабуристичке партије Норвешке. Умро у Бергену 1971. године.
- 42 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-33, Материјал о посети председника СИВЕ. Кардеља и председника Сабора НР Хрватске В. Бакарића Норвешкој, од 3. до 10. октобра 1954.

да смо се нашли у условима у којима се наша Норвешка, али наши су услови друкчији и раније и сада“, појаснио је Кардељ.⁴³ Што се тиче потенцијалног приступања Југославије Социјалистичкој интернационали, Кардељ је изјавио да то питање „није сазрело и да га ми за сада не постављамо“.⁴⁴

За Југославију је наредни период у спољнополитичком смислу био веома важан. Догађаји попут Титове посете Индији и Бурми, децембра 1954. и јануара 1955, посета високе совјетске делегације Југославији, са Хрушчовом на челу, маја и јуна 1955. и Титова посета СССР-у, јун 1956, Југославији су додатно потврдили стабилизацију положаја у међународним односима и афирмацију ванблоковске политике неутралности. Посебно је у том погледу била важна нормализација односа са Москвом, иза које је стајао тежак период политичког сукоба.⁴⁵ С друге стране, Норвешка као чланица Атлантског пакта и Нордијског савета,⁴⁶ без обзира на понеке унутрашње трзавице, била је чврсто уклопљена у западни глобални и регионални систем савеза држава, окренутих наспрам СССР-а. У том погледу и Југославија се држала Балканског пакта, али је све више гравитирала и сарадњи са постколонијалним азијским и афричким земљама, излазећи на тај начин из периферног регионалног и европског оквира на светску сцену. Сарадња са норвешким лабуристима у том тренутку била је на врхунцу, обећавајући јачање и продубљивање односа у наредним годинама. Тако је у једној рекапитулацији односа са Лабуристичком партијом Норвешке, с краја 1954, констатовано: „за разлику од осталих партија у Скандинавским земљама, па и многих других, ова партија је ишла најдаље у контактима с нама“.⁴⁷

43 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-33, Спољно-политичка питања, 13.

44 Исто, 18.

45 Видети: Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat. Oglеди о спољној политици Јосипа Броза Тита (1944–1974)*, (Београд: Arhipelag, 2014); Radoica Luburić, *Pomirenje Jugoslavije i SSSR-a 1953–1956*, (Podgorica: Istorijски институт Црне Горе, 1999); Андрей Б. Едемский, *От конфликта к нормализации. Советско-югославские отношения в 1953–1956. годах*, (Москва: Наука, 2008).

46 Нордијски савет – регионални савез нордијских земаља основан 1952. са циљем повезивања земаља ширег подручја Скандинавије на бази заједничког тржишта, слободе кретања и социјалног осигурања. У њему као сталне чланице учествују Норвешка, Шведска, Данска, Финска и Исланд, са својим аутономним областима Гренланд, Фарска острва и Оландска острва и државама посматрачима Летонијом, Естонијом и Литванијом. Седиште је у Копенхагену (Данска).

47 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-34, Односи са појединим партијама (Норвешка), 1954.

Контакти са представницима Лабуристичке партије Норвешке интензивирани су, у великој мери, ангажовањем југословенских дипломатских представника у Ослу, као и апарата ССРНЈ, током прве половине 1955. Норвежани су са великом пажњом пратили спољно-политичке потезе Југославије, посебно Титово путовање у Индију и Бурму и долазак Хрушчова у Београд. Тако је председник Спољно-политичког одбора норвешког парламента Фин Му, јануара 1955, југословенском посланику рекао да је Титова посета Индији и Бурми од велике важности, с обзиром на значај који азијске земље све више добијају у свету.⁴⁸ Једно од тежишта југословенско-норвешке сарадње у целини били су односи југословенских комуниста и норвешких лабуриста, односно ССРНЈ и ЛПН. На пролеће 1955. из Осла је јављано да су односи са новом лабуристичком владом никад бољи, па су са Лабуристичком партијом увелико разматране нове „форме“ сарадње и још тешње везе.⁴⁹ То је потврђено и у лето, када је саопштено да из ЛПН-а стижу јасни сигнали за још интензивније продубљивање односа, слање људи, организовање „летњих школа“ за размену мишљења о социјализму, активирање норвешке штампе за писање о Југославији.⁵⁰ Тако је, на бази претходних договора, шеф Спољнополитичког одбора норвешког парламента Фин Му, септембра 1955, стигао у Југославију. Посета је била приватног карактера, а Му је у Југославији боравио „на одмору“, од 11. септембра до 6. октобра, што га наравно није спречило да обави сусрете са неким југословенским руководиоцима. Фин Му је тако у Београду Кардељу изнео утисак да СССР у последње време мења политику према скандинавским земљама и показује интересовање за формирање новог, неутралног „скандинавског блока“. Међутим, уз све наде у позитивне промене у СССР-у, ипак је остао при мишљењу да Атлантски пакт не би требало распуштати. Кардељево становиште било је да постоји потреба за што већим степеном повезивања Истока и Запада, не само на војној већ и на економској и свакој другој бази, што би Југославија

48 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-43, Забелешка о разговору посланика Увалића са Finn Moe, председником Спољнополитичког одбора Storting-a, 24. јануара 1955.

49 ДАМСПРС, ПА, 1955, Норвешка, ф. 45, бр. 45829, Извештај југословенског посланства у Ослу за месец март (20. фебруар – 1. април) 1955, 13–14.

50 ДАМСПРС, ПА, 1955, Норвешка, ф. 45, бр. 45829, Извештај југословенског посланства у Ослу за месеце април и мај (1. април – 3. јун) 1955, 19–24.

желела и у оквирима Балканског савеза.⁵¹ Му је сматрао да би на позитивне знакове промена у СССР-у требало на исти начин одговорити и са Запада, да би било пожељно остварити ширу сарадњу међу свим скандинавским земљама, укључујући и Финску, и да би требало афирмисати и јачати утицај социјалистичког покрета у међународним односима.⁵²

Већ наредног месеца, нова делегација ССРНЈ посетила је Норвешку од 16. до 24. октобра 1955.⁵³ Са руководством Лабуристичке партије претходно је било договорено да се за време посете организује вишедневна норвешко-југословенска „социјалистичка конференција“, на којој би се дебатовало о темама из сфере спољне политике, привреде, унутрашње политике, функционисања система, међународне сарадње социјалистичких снага и сл. Конференција је одржана у једном мањем месту надомак Осла, од 18. до 22. октобра, а са норвешке стране учествовали су шеф Лабуристичке партије и председник Владе Ајнар Герхардсен, министар спољних послова Халвард Ланге, потпредседник ЛПН-а Тригве Братели (Trygve Bratteli),⁵⁴ партијски секретар ЛПН-а Хакон Ли, председник Спољнополитичког одбора парламента и ЛПН-а Фин Му, лабуристички првак Мартин Трамел, секретар Одбора за међународне везе Оке Уринг (Aake Ordning)⁵⁵ и већи број држав-

51 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-45, Забелешка о разговору председника СИВ-а друга Е. Кардеља са г. Finn Мое-ом, председником Спољнополитичког одбора норвешког Парламента, дана 14. септембра 1954. године.

52 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-45, Забелешка о посети Finn Мое-а, члана Извршног одбора Радничке партије Норвешке, председника спољнополитичке комисије РПН и председника Спољнополитичког одбора у Норвешком парламенту.

53 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-48, Материјал о боравку делегације ССРНЈ у Норвешкој, 16–24. октобра 1955.

54 Тригве Братели (Trygve Martin Bratteli, 1910–1984), норвешки лабуристички политичар. Између два светска рата приступио Лабуристичкој партији Норвешке, обављајући дужности уредника партијских листова *Folkets Frihet* и *Arbeiderungdommen*. Био је и секретар Лабуристичке партије (1940). Током рата припадник норвешког покрета отпора и заточеник у немачким концентрационим логорима. После рата посланик у норвешком парламенту (1950–1981), министар финансија (1956–1960), министар транспорта и комуникација (1963–1964), председник владе (1971–1976), председник Нордијског савета (1978) и лидер Лабуристичке партије (1965–1975). Умро у Ослу 1984. године.

55 Оке Уринг (Aake Anker Ordning, 1899–1979), норвешки лабуристички политичар. Дипломирао право на Универзитету у Ослу. За време студија приступио левичарским круговима, касније познатој групи левих интелектуалаца Мут Даг (Mot Dag), која је између два рата била блиска Лабуристичкој партији. Током Другог светског рата деловао у емиграцији у Великој Британији. После рата био на дужности помоћника министра спољних послова, саветника

них званичника, почев од министара правде и трговине, преко секретара ресора, до истакнутих људи партије и новинара.⁵⁶ Југословенски представници су били Влајко Беговић, Вељко Влаховић, Борис Зихерл, Звонко Бркић и Марија Вилфан, који су, поред тога, имали прилике да разговарају и са неким од локалних представника Лабуристичке партије и обићу поједине организације и град Осло.

Норвешки лабуристи су се интересовали за југословенска искуства у процесима изградње социјализма, пре свега у сфери организације привреде, власништва, друштва и административног система, затим за проблем национализације индустрије, начин на који је решена децентрализација управе и система руковођења привредом.⁵⁷ Питања из спољнополитичког домена такође су дошла до изражаја. Норвежани су заступали став о потреби очувања НАТО-а као организације чија је примарна улога „да спречи рат“, али и као организације која има регионални и „дефанзивни карактер“ и чији се даљи развој не би претворио у „општу антисовјетску коалицију“,⁵⁸ док би према СССР-у требало имати опреза, „да задржимо оно што је довело до попуштања“.⁵⁹ По питању сарадње социјалистичких снага у свету, норвешки лабуристи су изнели мишљење, потенцирано посебно од генералног секретара партије Хакона Лија, да је садашња Социјалистичка интернационала застарела као форма сарадње међу социјалистичким партијама и да би требало тражити друге начине, инсистирати на „ширим формама“. Фин Му је истакао да би Социјалистичка интернационала требало да буде центар за информације, размену искустава, дискусију и координацију међу партијама.⁶⁰ Посета делегације ССРНЈ, као и конференција која је том приликом уприличена, имала је велики значај у потврђивању добрих односа не само југословенских комуниста и норвешких лабуриста него и две државе, Југославије и Норвешке. Значај је посебно придат сагледавању разлика и различитих историјских условљености развоја социјализма у две земље, као и сагледавању заједничких циљева и „начина узајамног коришћења искустава“.⁶¹

норвешке делегације на заседању ОУН-а 1946. и шефа посланичке групе Лабуристичке партије у парламенту. Умро у Ослу 1979. године.

56 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-48, Дискусија представника ССРНЈ и Радничке партије Норвешке, Осло, 18–22. октобар 1955.

57 Исто, 1–12.

58 Исто, 13–14.

59 Исто, 19.

60 Исто, 21–25.

61 Исто, 25.

Различите струје унутар Лабуристичке партије Норвешке одражавале су се и у разговорима са југословенским комунистима. Тако су, у месецима пред Титов одлазак у СССР, у контактима југословенских дипломатских представника са појединим високим функционерима Лабуристичке партије дошла до изражаја различита тумачења односа према политици Москве. За прозападног човека сматран је генерални секретар Лабуристичке партије Хакон Ли, за кога су у партији мислили да се „плаши сваког контакта са комунистима“ и да не дели оптимизам у вези са променама у СССР-у, док су други високи званичници ЛПН-а, попут Фина Муа и Андреаса Андерсена, по том питању имали далеко флексибилније ставове.⁶² За председника Лабуристичке партије и актуелног председника норвешке владе Ајнара Герхардсена, југословенске дипломате су процениле да је он „више Скандинавац“ и да је склон самосталнијој политици и одржавању равнотеже. Априла 1956, југословенско посланство је констатовало да „у целини политика Норвешке гравитира према Западу, и у томе се неће нешто битније мењати“.⁶³ Свакако најважнији догађај у југословенској спољној политици у 1956. години била је Титова посета СССР-у (1–23. јун), па је и норвешким лабуристима овај догађај привукао посебну пажњу. Ова посета у Лабуристичкој партији је праћена јавним изражавањем наде у позитивно развијање догађаја, али и са очитим скептицизмом, па и забринутошћу, посебно код појединих водећих личности попут секретара Хакона Лија.⁶⁴ Мада су показивали, у неку руку, резервисаност према југословенско-совјетском приближавању, норвешки лабуристи су, ипак, поготову после Титове посете СССР-у, изразили уверење да ће Југославија на Москву деловати позитивно у правцу даљих промена свеукупне совјетске политике.⁶⁵

Сарадња југословенских комуниста и норвешких лабуриста настављена је без обзира на поједина размимоилажења у спољној политици, посебно према СССР-у и односу Исток–Запад. Основе за добру сарадњу чврсто су биле постављене претходних година, а развој

62 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-54, Забелешка о разговору на вечери 21. марта 1956, на којој су присуствовали Finn Moe, Aake Ording, Frithjof Jacobsen и Andreas Anderson.

63 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-56, Забелешка о разговору В. Роловића и А. Андерсена, 8. априла 1956. године.

64 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-59, Забелешке о разговорима В. Роловића, посланика ФНРЈ у Ослу, са руководиоцима МИП-а и РП Норвешке (15–28. јун 1956).

65 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-59, Забелешка о разговору са Нааконом Lie-ом и Ording-ом у стану Ordinga (дан после објављивања Московског коминикеа).

глобалних политичких односа наметао је редовно узајамно праћење и разматрање активности. Тако је септембра 1956. у Југославију дошла висока делегација Лабуристичке партије Норвешке, предвођена генералним секретаром Хаконом Лијем и председником Спољнополитичког одбора Фином Муом. Нови долазак представника ЛПН-а био је у складу са договором из претходне године, током посете ССРНЈ Норвешкој, да се сваке године, наизменично у Норвешкој и Југославији, организују југословенско-норвешке „социјалистичке конференције“ на којима би се детаљно разматрала текућа питања, како из спољне тако и унутрашње политике обеју земаља. Друга конференција одржана је у Београду од 17. до 20. септембра 1956.⁶⁶ Предвиђене теме разматрања и дискусије биле су: развој међународне ситуације у последњих годину дана, нови проблеми у међународном социјалистичком покрету 1956, структуралне промене у капитализму и проблеми развоја у неразвијеним земљама.⁶⁷ Делегацију ЛПН-а је 19. септембра примио и Јосип Броз Тито.⁶⁸ Норвешки лабуристи у Југославији су се задржали до 24. септембра, а поред Београда обишли су још неколико градова, међу којима и Титоград (Подгорицу), Дубровник, Загреб и Љубљану.

На пријему код Јосипа Броза Тита, норвешке лабуристе су занимала поједина питања везана за спољнополитичку оријентацију Југославије. Тако је, на питање какве су перспективе југословенске политике „мирољубиве коегзистенције“, Тито одговорио у духу тадашњих нових односа са Москвом, сумирајући тренутно хладноратовско стање међу великим силама, предводницама блокова: „Ситуација на подручју наоружања довела је дотле, да никаквог другог излаза сем коегзистенције ни нема. Међутим, данас међу главним светским силама још увек има много неповерења. Разлози тог неповерења су са обе стране различити. На америчкој страни као главни појављују се идеолошки разлози: страх од комунистичке идеологије – међутим, иза тога крију се, наравно, извесни интереси. Код Совјетског Савеза, међутим, постоји још увек страх да би извесни кругови у САД могли да испровоцирају рат. Но разлика између њих јесте у томе што је СССР данас спреман и вољан да мирољубиво сарађује, док у

66 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-64, Материјал о норвешко-југословенској социјалистичкој конференцији, одржаној у Београду од 17. до 20. септембра 1956.

67 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-64, Програм за норвешко-југословенску социјалистичку конференцију, 17–20. септембра 1956.

68 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-64, Забелешка о разговору Председника Републике и чланова делегације Норвешке Радничке Партије, 19. септембра 1956.

САД још увек постоје велике резерве.⁶⁹ У свом реферату са конференције, Кардељ је образложио оне најважније југословенске ставове по неким горућим питањима у свету. По његовом мишљењу, требало би дати подршку тренутној политици руководства СССР-а, без обзира на то да ли се у свему са њим слажемо и што је отпор према тамошњим „прогресивним процесима“ и ван њега прилично снажан. Такође, поручио је да би и социјалистичке партије и други „демократски покрети“ у свету требало да преиспитају своје ставове „пред лицем тих процеса“. Кардељ је изнео став о Немачкој као „централном фактору“ у равнотежи између Истока и Запада, а немачко уједињење у оквиру НАТО-а и „на бази Западне Немачке“ неповољно би деловало на постојећу равнотежу. По том питању, решење лежи „само на бази сарадње оба дела Немачке“. Нагласио је и потребу афирмације антиколонијалне политике, као једне од „пропратних појава попуштања опште затегнутости у данашњем свету“.⁷⁰

Посети делегације Лабуристичке партије Норвешке Југославији дат је значајан публицитет у норвешкој штампи. Представници ЛПН-а су по повратку оценили да су ова посета и конференција која је одржана, без обзира на испољене разлике по појединим питањима, биле корисне за даље продубљивање сарадње. Из југословенског посланства у Ослу јављано је да након посете делегације све више расте интересовање како у ЛПН-у тако и у влади Норвешке за југословенску политику.⁷¹ Без сумње, на крају 1956, бурне и важне године у историји југословенске спољне политике, односи југословенских комуниста и норвешких лабуриста доприносили су јачању стабилности Југославије и њеног курса у међународној политичкој арили.

Резиме

Југославију и Норвешку, у европским оквирима две удаљене земље, после Другог светског рата, а посебно након југословенско-совјетског сукоба 1948, спојили су геостратешки интереси. Њих су дефинисали географска близина скандинавских земаља СССР-у и тадашњи односи Југославије и Москве, који су између 1951. и 1956.

69 Исто.

70 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-64, Учешће друга Едварда Кардеља на Конференцији представника Радничке партије Норвешке Социјалистичког савеза радног народа Југославије, одржаној од 17–22. септембра 1956. у Београду.

71 АЈ, 507/IX, Норвешка, 92/II-64, Југословенско-норвешки односи, Осло, 31. октобар 1956.

прешли путању од затегнутости до нормализације. Сарадња југословенских комуниста и Лабуристичке партије Норвешке (ЛПН) у том периоду значила је и сарадњу двеју земаља, пошто су и једни и други, свако на свој начин, држали власт у својим државама. Почев од 1951. односи југословенских комуниста и норвешких лабуриста перманентно су напредовали, за разлику од сарадње са многим другим западноевропским социјалистима, који су, у зависности од промена југословенске политике, мењали и свој однос према Југославији. Почетком сарадње КПЈ и Лабуристичке партије Норвешке може се сматрати посета прве високе делегације норвешких лабуриста Југославији, октобра 1951. Наредних година сарадња је напредовала и интензивирана је после Стаљинове смрти и почетка нормализације односа између Југославије и СССР-а. Тако ни поједини неспоразуми („случај Ђилас“) нису битније утицали на слабљење ових односа. Посета делегације ССРНЈ Норвешкој, октобра 1954, значила је потврду добре сарадње. У наредне две године динамика односа одржавана је преко редовних веза југословенских дипломатских представника у Ослу и представника ЛПН-а, као и путем узвратних посета у 1955. и 1956. са пратећим норвешко-југословенским „социјалистичким конференцијама“ на којима су детаљно анализирана међусобна искуства у друштвеном развоју и разматрана актуелна спољнополитичка питања. Разлика између норвешких лабуриста и југословенских комуниста, поготову у идеолошком погледу, није била мала, али није представљала ни препреку за сарадњу и препознавање заједничких интереса у хладноратовском свету сукобљених блокова.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 507/IX, CK SKJ, Komisija za međunarodne odnose i veze; Fond 836, Kancelarija maršala Jugoslavije.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva.
- International Institute of Social History, ICFTU/ITUC Archives, Amsterdam.
- Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi sa velikim silama 1949–1955*. Zagreb: Globus, 1988.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*. Beograd: Službeni list SRJ, 2000.
- Childs, David. *The Two Red Flags. European Social Democracy and Soviet Communism since 1945*. London – New York: Routledge, 2002.

- Coates, David. *The Labour Party and the Struggle for Socialism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
- Dedijer, Vladimir. *Veliki buntovnik Milovan Đilas. Prilozi za biografiju*. Beograd: Prosveta, 1991.
- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944–1974)*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Edemski, Andrej B. *Ot konflikta k normalizaciji. Sovjetsko-jugoslavskije otnošenje v 1953–1956. godah*. Moskva: Nauka, 2008. (Russian Cyrillic)
- Eley, Geoff. *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Gedis, Džon. *Hladni rat. Mi danas znamo*. Beograd: CLIO, 2003. (Cyrillic)
- Hamilton, Malcolm B. *Democratic Socialism in Britain and in the Sweden*. Basingstoke: MacMillan Press, 1989.
- Imlay, Talbot C. *The Practice of Socialist Internationalism. European Socialists and International Politics, 1914–1960*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Kemseke, Peter Van. *Towards an Era of Development. The Globalization of Socialism and Christian Democracy 1945–1965*. Leuven: Leuven University Press, 2006.
- Laker, Volter. *Istorija Evrope 1945–1992*. Beograd: CLIO, 1999. (Cyrillic)
- Laković, Ivan. *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006.
- Luburić, Radoica. *Pomirenje Jugoslavije i SSSR-a 1953–1956*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 1999.
- Mijatov, Nikola. *Milovan Đilas i evropski socijalisti 1950–1958*. Beograd: ISI, 2019.
- Miletić, Aleksandar V. *Prelomna vremena. Milovan Đilas i zapadnoevropska socijalistička i socijaldemokratska levica 1950–1954*. Beograd: INIS, 2019.
- Miletić, Aleksandar V. *Titov emisar Milovan Đilas. Diplomatsko-pregovaračke i spoljnopoliitičke aktivnosti (1943–1953)*. Beograd: INIS, 2021. (Cyrillic)
- Miletić, Aleksandar V. "The Relationships between Yugoslav Communists and Scandinavian Socialists in the Light of Yugoslav Sources (1950–1953)". *Acta Histriae* 1/2019, 75–87.
- Miletić, Aleksandar V. "Unrelized Nordic Dream'. Milovan Đilas and the Scandinavian Socialists". *Tokovi istorije* 3/2015, 89–104. DOI <http://dx.doi.org/10.31212/tokovi.2015.3.mil.89-106>
- Miletić, Aleksandar V. "Yugoslav Communists and Belgian Socialists 1950–1956". *Tokovi ustopuje* 3/2021, 121–143. DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2021.3.avm.121-143>
- Padgett, Stephen, William E. Paterson. *A History of Social Democracy in Postwar Europe*. New York: Longman, 1991.
- Sejersted, Francis. *Sosialdemokratiets tidsalder. Norge og Sverige i det 20. århundre*. Oslo: Pax, 2005.

- Sassoon, Donald. *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century*. London – New York: I. B. Tauris, 2010.
- Tilton, Tim. *The Political Theory of Swedish Social Democracy. Through Welfare State to Socialism*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Životić, Aleksandar. *Vašingtonska konferencija 1951*. Beograd: Zavod za udžbenike, INIS, 2015. (Cyrillic)

SUMMARY

Aleksandar V. Miletić

YUGOSLAV COMMUNISTS AND THE NORWEGIAN LABOUR PARTY 1951–1956

ABSTRACT: The topic of this paper includes cooperation between the Yugoslav Communists and The Norwegian Labour Party in the first half of the 1950s, a period marked by turbulent events in Yugoslav foreign policy, from the crisis to the normalization of relations with the Eastern Bloc and the USSR. The research was mostly based on unpublished sources of Yugoslav provenance and relevant scholarly literature.

KEYWORDS: Yugoslav Communists, The Norwegian Labour Party, Yugoslavia, Norway, Scandinavia, Cold War, foreign policy

After the Second World War, and especially after the Yugoslav-Soviet conflict in 1948, geostrategic interests united Yugoslavia and Norway, two geographically distant European countries. These relations were determined by the geographical closeness of the Scandinavian countries to the borders of the USSR and the relations between Yugoslavia and Moscow, which between 1951 and 1956 advanced from tension to normalization of relations. The cooperation of the Yugoslav communists and the Norwegian Labour Party at that time also meant the cooperation of the two countries, since both of them, each in its own way, held power in their countries. Since 1951, relations between the Yugoslav Communists and the Norwegian Labour Party have progressed steadily, unlike many other Western European socialists who, depending on changes in Yugoslav policy, have changed their attitudes towards Yugoslavia. The beginning of the cooperation was the visit of the first high-level delegation of the Norwegian Labour Party to Yugoslavia in October 1951. In the following years, cooperation progressed, even more so after Stalin's death and the beginning of the normalization of relations between Yugoslavia and the USSR. Even certain moments of misunderstanding (such as the "Đilas case") did not significantly undermine these relations. The visit of the Socialist Alliance of Working People of Yugoslavia to Norway in October 1954 was a confirmation of mutual cooperation, so that in the next two years the dy-

namics of relations were maintained through regular contacts between Yugoslav diplomatic representatives in Oslo and The Norwegian Labour Party and reciprocal visits in 1955 and in 1956, with the Norwegian-Yugoslav "socialist conferences" at which mutual experiences in social development were analyzed in detail and current foreign policy issues were discussed. The visit of the Socialist Alliance of Working People of Yugoslavia to Norway in October 1954 was a confirmation of mutual cooperation, so that in the following two years the dynamics of relations were maintained through regular contacts between Yugoslav diplomatic representatives in Oslo and The Norwegian Labor Party and reciprocal visits in 1955 and 1956. The Norwegian-Yugoslav "socialist conferences", which were organized annually in Norway and Yugoslavia, have been very helpful in strengthening cooperation. At these conferences, mutual experiences in social development were analyzed in detail and current foreign policy issues were discussed. The difference between the Norwegian Labour Party and the Yugoslav Communist Party, especially in ideological terms, was not small, but it was not an obstacle to cooperation and recognition of common interests in the Cold War world of conflicting blocs.